

Regionalny wymiar procesów demograficznych. Województwo lubelskie na tle Polski w kontekście Narodowego Spisu Powszechnego 2021

Księga abstraktów

Wykład inauguracyjny

Dr Dominik Rozkrut

Główny Urząd Statystyczny

Znaczenie Spisów powszechnych w XXI w.

Abstrakt

Sesja I Wyzwania rozwoju demograficznego Polski

Prof. dr hab. Józefina Hrynkiewicz

Rządowa Rada Ludnościowa, Uniwersytet Warszawski

Uwarunkowania i konsekwencje zmian demograficznych dla rozwoju społecznego i ekonomicznego

Zmiany demograficzne wywołują rozległe konsekwencje we wszystkich istotnych dziedzinach aktywności jednostek, grup społecznych, społeczności lokalnych, instytucji publicznych oraz państwa. Systematyczna obserwacja statystyczna zachodzących zmian w stanie i strukturze ludności w poszczególnych jednostkach administracyjnych (województwa, powiaty, gminy) pozwala przewidywać ich dalszy przebieg oraz oceniać ich kierunki, zakres i natężenie. Analiza zmian w kontekście ich uwarunkowań daje podstawę do oceny przyczyn, które wynikają (mogą wynikać) z warunków demograficznych, społecznych, ekonomicznych, politycznych. Wpływ uwarunkowań społecznych i ekonomicznych na zmiany ludnościowe wymaga identyfikacji poszczególnych istotnych „elementów” określających sytuację demograficzną oraz oceny ich wpływu na zmiany w stanie i strukturze ludności. Zmiany w sytuacji demograficznej obejmują wszystkie wymiary życia społecznego i ekonomicznego w jego podstawowych grupach (rodzina), społeczność lokalna, praca (wytworzenie, wymiana, usługi). Zmiany stanu i struktury ludności w konsekwencji prowadzą (muszą prowadzić) do rozwiązań o charakterze systemowym zmieniających zasady organizacji oraz funkcje instytucji organizujących życie całego społeczeństwa. Wieloczynnikowa analiza procesów i zjawisk demograficznych oraz ich uwarunkowań w regionach powiatów i gminach może stanowić podstawę eliminowania lub zmniejszania „siły” oddziaływania czynników i warunków na zmiany demograficzne

Prof. dr hab. Irena E. Kotowska

Szkoła Główna Handlowa

Proces odtwarzania pokoleń w Polsce w XXI w. – faza przejścia demograficznego czy kryzys demograficzny?

Utrzymywanie się niskiej dzietności od 1998 r., znaczący spadek umieralności i wyraźny postęp w wydłużaniu życia ludzkiego, zahamowany pod koniec drugiej dekady XXI w., emigracja poakcesyjna i rosnące w ostatnich latach napływy imigrantów sygnalizuje przekształca się Polska w kraj emigracyjno-imigracyjny to główne cechy przekształceń procesu odtwarzania pokoleń w XXI w.

W publicznym odbiorze tych zmian, rozpatrywanych zwykle w kategoriach ich skutków w postaci: spadku wielkości populacji Polski, zaawansowanego starzenia się ludności oraz zmniejszania się subpopulacji osób w wieku produkcyjnym, silnie zaznacza się narracja katastroficzna – Polska jest w kryzysie demograficznym. Taką oceną dotychczasowych zmian reprodukcji ludności w Polsce występuje także wśród przedstawicieli środowiska naukowego zajmującego się problematyką zmian ludnościowych, przy czym uwaga skupiona jest na niskiej dzietności i skali emigracji, w tym odpływie osób młodych.

Referat ukazuje te zmiany z perspektywy teorii przejścia demograficznego, odwołując się zarówno do modelu tego przejścia jak i empirycznej ilustracji zróżnicowania przekształceń procesu reprodukcji na świecie, zwracając przy tym uwagę na pozycję Europy (Lee, 2003; United Nations, 2019). Szczególna uwaga poświęcona jest upowszechnieniu się płodności poniżej prostej zastępowalności pokoleń (Lesthaeghe, 2020). Ponadto w poszukiwaniu odpowiedzi na tytułowe pytanie, przeszłe zmiany procesu reprodukcji w Polsce zestawione są z przewidywaniami – sięgam do projekcji ludnościowych Eurostatu, oceniając zarówno ich założenia jak i wyniki przewidywań (EUROPOP2019).

Literatura:

ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/population-projections-data
Lee R., 2003. The demographic transition – three centuries of fundamental change, *Journal of Economic Perspectives*, 17 (4): 167–190.
Lesthaeghe R., 2020. The second demographic transition, 1986–2020: sub-replacement fertility and rising cohabitation—a global update, *Genus* 76 (1): 10.
United Nations, 2019. *World Population Prospects, Highlights*. Department of Economic and Social Affairs, Population Division, New York.

Dr hab. Piotr Szukalski, prof. UŁ

Uniwersytet Łódzki

Przestrzenne zróżnicowanie poziomu dzietności w Polsce w XXI w.

Ostatnie trzy dekady to czas dynamicznych i różnokierunkowych zmian w zakresie rozrodzności na terenie Polski. Dzięki pojawieniu się bazy GUS Demografia (<https://demografia.stat.gov.pl/BazaDemografia/StartIntro.aspx>), od 2002 r. możliwa jest analiza zachodzących zmian współczynnika dzietności i jego składowych – częściowych współczynników płodności – na poziomie powiatów. Celem referatu jest wskazanie owych zmian na poziomie powiatów, a dokładniej wskazanie odmiennej trajektorii zmian na terenach zurbanizowanych, zlokalizowanych głównie w zachodniej części kraju, i tych na terenach wiejskich, zwłaszcza na peryferyjnych obszarach Polski Wschodniej. Rezultatem owych odmiennych zmian było osiągnięcie minimalnych poziomów współczynników dzietności w obu wspomnianych częściach kraju w dwóch odmiennych okresach, a w konsekwencji i szybszym „odbiciem” dzietności w miastach, zwłaszcza tych największych.

Prof. dr hab. Przemysław Śleszyński

Instytut Geografii i Zagospodarowania Przestrzennego PAN

Geograficzne zróżnicowania i społeczno-ekonomiczne skutki procesów demograficznych w Polsce

Celem referatu jest przedstawienie współczesnych procesów demograficznych w Polsce w ujęciu geograficznym (przestrzennym, terytorialnym) oraz próba wskazania skutków tych procesów na przestrzenne struktury społeczno-gospodarcze w przyszłości. Celem uzupełniającym jest także próba nakreślenia potencjalnych skutków demograficznych i osadniczych powodowanych pandemią COVID-19. W szczególności poruszone zostaną następujące zagadnienia:

- 1) zmiany w rozmieszczeniu ludności, w tym: (a) postępująca depopulacja, nie tylko tradycyjnych obszarów peryferyjnych, ale coraz większej liczby miast; (b) koncentracja w najbardziej atrakcyjnych aglomeracjach; (c) wewnętrzna dekoncentracja aglomeracji i generalnie tendencja do rozpraszania osadnictwa wokół miast wszystkich kategorii oraz w strefach turystycznych; (d) migracje jako główny czynnik zachodzących zmian demograficzno-osadniczych;
- 2) różnicowanie się struktur demograficznych wskutek ww. procesów, w tym: (a) silne starzenie się populacji na obszarach peryferyjnych i w centrach miast; (b) maskulinizacja obszarów odpływowych (peryferyjnych) i feminizacja obszarów napływowych (zwłaszcza najbardziej atrakcyjnych aglomeracji) w wieku produkcyjnym mobilnym;

3) polaryzacja systemu osadniczego wskutek różnej atrakcyjności osiedleńczej w świetle oryginalnego wskaźnika atrakcyjności migracyjnej (Śleszyński 2020);

4) spodziewane skutki procesów demograficznych dla lokalnych i regionalnych rynków pracy, w tym (a) postępujące niedopasowanie podaży i popytu na pracę, grożące dalszą polaryzacją systemu osadniczo-gospodarczego kraju (hipertrofia Warszawy i innych aglomeracji tzw. „Wielkiej Piątki” – Krakowa, Poznania, Trójmiasta i Wrocławia); (b) koszty chaosu przestrzennego wskutek niekontrolowanej urbanizacji;

5) wpływ pandemii COVID na modyfikację procesów demograficzno-osadniczych: (a) wpływ na regionalną strukturę wieku; (b) czy możemy spodziewać się kontrurbanizacji?

Literatura:

Kowalewski A., Markowski T., Śleszyński P. (red.), 2018, Studia nad chaosem przestrzennym, Studia KPZK PAN, 182, 1-3, Warszawa, 846 s.

Śleszyński P., 2021, Geografia kryzysu w dobie koronawirusa, [w:] M. Nowak (red.), Polityka przestrzenna w czasie kryzysu, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa, s. 31-51.

Śleszyński P., 2020, Historyczne, współczesne i prognozowane procesy demograficzno-osadnicze w Polsce i ich znaczenie dla polityki rozwoju, [w:] P. Śleszyński (red.), Badania geograficzne dla rozwoju niepodległej Polski, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa, s. 139-166.

Śleszyński P., 2020, Koncepcja nowego wskaźnika atrakcyjności migracyjnej i jego zastosowania, Czasopismo Geograficzne, 91, 1-2, s. 37-58.

Śleszyński P., 2020, Migracje wewnętrzne, [w:] A. Potrykowska, D. Bojarska-Lis, M. Budziński (red.), Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2019-2020, Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa, s. 171-206.

Śleszyński P., 2020, Nowa geografia osiedleńcza dla rozwoju Polski, [w:] J. Szomburg, M. Wandałowski, J. Szomburg Jr., A. Leśniewicz (red.), Miasta wobec wyzwań przyszłości, Wolność i Solidarność, 87, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk, s. 115-126.

Śleszyński P., 2020, Prawidłowości przebiegu dyfuzji przestrzennej rejestrowanych zakażeń koronawirusem SARS-CoV-2 w Polsce w pierwszych 100 dniach epidemii, Czasopismo Geograficzne, 91, 1-2, s. 5-18.

Sesja II Mobilność ludności – uwarunkowania, przebieg i konsekwencje

Dr hab. Paweł Kaczmarczyk

Uniwersytet Warszawski

Czy Polska potrzebuje polityki migracyjnej?

Polska, do niedawna uznawana za typowy kraj emigracyjny, od kilku lat doświadcza masowego napływu cudzoziemców. Co prawda charakter tego napływu jest wciąż specyficzny na tle innych krajów europejskich (przewaga migrantów zarobkowych i czasowych, dodatkowo pochodzących z krajów relatywnie bliskich kulturowo), ale dostępne dane wskazują, że jeszcze przed pandemią COVID-19 rozpoczął się powolny proces transformacji cech strukturalnych imigracji Polski. Kwestią otwartą pozostaje jednak, jaki będzie wpływ wydarzeń związanych z pandemią na skalę, struktury i konsekwencje migracji z i do Polski. W tym kontekście chciałbym zadać trzy zasadnicze pytania. Po pierwsze, czy Polska ma obecnie politykę migracyjną? Po drugie, czy w ogóle takiej polityki potrzebuje i, jeśli tak, to jaki powinien / mógłby być jej kształt. I wreszcie, jaka jest/mogłaby być rola statystyki publicznej w procesie kształtowania, ewaluacji i modyfikacji polityki migracyjnej naszego kraju.

Paweł Strzelecki

Narodowy Bank Polski

Regionalne uwarunkowania imigracji i jej ewolucja w czasie - wyniki badań ankietowych w województwie lubelskim i innych regionach Polski

Celem artykułu jest ocena specyfiki imigrantów z Ukrainy pracujących na terenie województwa lubelskiego w porównaniu z imigrantami w innych rejonach Polski. Podstawą analiz są dane z ogólnopolskiego badania imigrantów przeprowadzonego przez oddziały okręgowe Narodowego Banku Polskiego (NBP) w latach 2019-2020 oraz dostępne dane administracyjne. Badanie NBP obejmowało imigrantów, firmy zatrudniające imigrantów oraz wybrane instytucje lokalne mające kontakt z migrantami. Jego wyniki uzupełniły informacje z danych administracyjnych między innymi o aspekty: związane z posiadaniem rodziny w Polsce, przekazami pieniężnymi do kraju pochodzenia, rolą imigrantów w polskich firmach oraz bariery napotymane przez imigrantów z Ukrainy w Polsce. Z punktu widzenia województwa lubelskiego duże znaczenie ma także uzupełnienie wyników o kontekst ewolucji napływów imigracyjnych do Polski – od sezonowej imigracji do pracy w sektorze rolniczym, głównie w rejonach przygranicznych, do zwiększającej się imigracji w większości regionów w Polsce i zaspokajającej rosnący krajowy popyt na pracę w przemyśle i usługach.

Dr Piotr Maleszyk

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

Studia w Warszawie czy Study in Lublin? Bilans migracji studenckich dla Lublina

Prezentacja składa się z czterech części. W pierwszej zostaną przedstawione wyniki badań migracji absolwentów szkół średnich z Lublina, które pozwalają na ocenę rozmiarów, kierunków i selektywności migracji studenckich. Odpływ młodzieży z Lublina poza region może być kompensowany napływem studentów-obcokrajowców do Lublina, którego analizę zaprezentowano w kolejnej części prezentacji. Trzecia część jest poświęcona przeglądowi działań samorządu Lublina i lubelskich uczelni ukierunkowanych na przyciąganie studentów-cudzoziemców oraz zatrzymaniu absolwentów. Czwarta część prezentuje szerszy kontekst migracji – ukazano w niej wyniki badań czynników wyjaśniających intencje migracyjne mieszkańców Lublina o różnym zasięgu geograficznym: od zmiany miejsca zamieszkania w ramach miasta, przez suburbanizację, migracje krajowe po przeprowadzkę poza Polskę.

Dr Krzysztof Markowski

Urząd Statystyczny w Lublinie

Uwarunkowania zmiany liczby ludności na Lubelszczyźnie

Abstrakt

Sesja III Przestrzenny wymiar procesów demograficznych i wyzwania depopulacji

Dr Małgorzata Flaga

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

Depopulacja w województwie lubelskim – wybrane zagadnienia

Sytuacja demograficzna województwa lubelskiego jest współcześnie przedmiotem licznych opracowań naukowych oraz dokumentów planistyczno-strategicznych. Jest to bowiem obszar, który ze względu na położenie oraz cechy przestrzeni geograficznej może spełniać istotne funkcje w życiu politycznym i społeczno-ekonomicznym Polski. Niestety, jak dowodzą dotychczasowe doświadczenia, woj. lubelskie nie spełnia oczekiwań i w niedostatecznym stopniu realizuje zadania w tym względzie. Głębsza refleksja nad występującymi w województwie ograniczeniami rozwoju prowadzi do wniosku, że w dużej mierze są to czynniki endogeniczne, wśród których kluczowe znaczenie ma słaby potencjał ludzki.

Niekorzystny stan zasobów ludnościowych regionu lubelskiego objawia się m.in. poprzez wyjątkowo niepomyślną sytuację demograficzną, którą można określić jako „kryzys” lub „depresję” demograficzną. Na ten negatywny obraz składa się szereg elementów, wśród których istotną rolę spełnił długookresowy nasilony odpływ ludności z regionu. Przyczynił się on bowiem do stałego wieloletniego spadku liczby mieszkańców, a w

następstwie – do wyludnienia się pewnych części województwa i ukształtowania obszarów trwałej depopulacji. Ważną rolę dla demografii Lubelszczyzny odegrał też spadek przyrostu naturalnego, który w połączeniu z emigracją spowodował niekorzystne deformacje struktur demograficznych społeczności regionu, zwłaszcza szybki wzrost udziału osób w starszym wieku. Należy zaznaczyć, że szczególną właściwością procesów depopulacji w woj. lubelskim jest ich silny związek z uwarunkowaniami regionalnymi i lokalnymi w poszczególnych częściach województwa.

Celem wystąpienia jest pokazanie współczesnej skali depopulacji na obszarze woj. lubelskiego. Przedstawione zostaną także elementy, które determinują sytuację demograficzną regionu: przyrost naturalny oraz saldo migracji. Ukazane będzie ich przestrzenne zróżnicowanie w województwie, w kontekście miejscowych uwarunkowań. Ostatnim elementem prezentacji będzie wskazanie kilku negatywnych skutków istniejącej depopulacji, najbardziej widocznych w przestrzeni regionu lubelskiego oraz prezentacja obszarów o największym ich nasileniu.

Dr hab. Monika Wesołowska

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

Wyludnianie się wsi województwa lubelskiego

Obszary wiejskie województwa lubelskiego ze względu na zacofane rolnictwo oraz brak wolnych miejsc pracy w zawodach pozarolniczych od wielu lat wyludniają się. Referat prezentuje szczegółową analizę procesu wyludniania się wsi w województwie lubelskim, opartą na wynikach spisów powszechnych ludności 1950-2011. Autorka poszukuje odpowiedzi na pytanie, jaka jest skala wyludnienia i jakie są współczesne konsekwencje depopulacji wsi dla tkanki osadniczej regionu. Przedstawia również sytuację województwa lubelskiego na tle Polski.

Dr hab. Wojciech Janicki, prof. UMCS

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

Depopulacja jako szansa dla regionów i miast – zmiana paradygmatu

Zmniejszanie się liczby ludności państw wysoko rozwiniętych, a w szczególności niektórych regionów tych państw, jest powszechnie postrzegane w kategoriach problemu. Jednocześnie jako problem postrzegany jest wzrost liczby ludności. Nie wprost prowadzi to do wadliwej koncepcyjnie tezy, że jedyną właściwą i bezpieczną jest obecna liczba ludności. Tymczasem zmniejszanie się liczby ludności państw i regionów ma także zalety, których z reguły nie dostrzega się i nie bierze pod uwagę, przyjmując za pewnik nieudowodnioną tezę o przewadze negatywnych skutków depopulacji. Niezależnie jednak od przewagi wad bądź zalet depopulacji, jest ona faktem, a towarzyszy jej z reguły przyspieszone starzenie się społeczeństwa. Wobec braku skutecznych narzędzi odwrócenia tych trendów, zamiast koncentrować wysiłki na próbach odwracania nieodwracalnego, należy podjąć próbę przygotowania struktur organizacyjnych państw oraz regionów na ekonomiczne i społeczne skutki depopulacji.

Dr Krzysztof Markowski

Urząd Statystyczny w Lublinie

Referat podsumowujący

Abstrakt